

דמותו של דוד המלך

בשירה העברית של אורי צבי גרינברג

מבוא

פנים רבות לדוד המקראי: רועה צאן, מנגן, רע, בעל, אוהב נשים, מלך, לוחם, כובש, אב לבנים יורשי דרך ולבנים מורדים, ועל-פי מסורת ישראל גם "נעים זמירות", בעל תהלים¹. מטרת החיבור כפולה. מבקש הוא לבדוק איזה צד באישיותו של דוד כבש את אורי צבי גרינברג (להלן: אצ"ג) ומנסה לתת טעם לבחירתו.

1. מלך לוחם וכובש

עיון בכתביו² מגלה, שדוד נתפס בעיקר כאישיות מלכותית לוחמת, כובשת ומרחיבת גבולות. ב"שיר החלום הנעלה"³ מתגלה דוד בהיכל השלישי, מוקף שלטי גיבורים ומצודות "וחיל מצב ישראל צופה נילוס ופֶרֶת", היינו, בעל עוצמה צבאית, אסטרטגית וגבולות טבעיים מובטחים מקדם. ב"מקהלה ב': שיר אלי אדמות"⁴ מסמן דוד הכובש האוחז חרב בידו, דרך-חיים ליורשיו: "וכמתפנת דוד נעש חרב: לְכָרֶת בָּהּ בְּרִיתוֹת / עִם עַמִּים, הַחַיִּים עַל אֲתֵם עַל חֶרֶב וְעַל שִׁיר. / וְאֲשֶׁר יִתְנַכַּל אֶל גִּזְעָנוּ - בְּחֶרֶב גְּדִבִיר". לעם נורמלי, אליבא דאצ"ג, שלושה קדקדים. את - לגוף (למחייה), שיר, היינו, חוון - לנפש ולנשמה וחרב - לביטחון ולהגנה.

ב"שיר ליום התגלות"⁵ עומד דוד בראש מסע כיבוש, כקודמו יהושוע, וכבאים אחריו, "מְלָכֵי יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל עָדֵי יַנְאִי הַנְּעֻלָּה".

דוד מצטרף אל גלריית דמויות לוחמות כשמעון, לוי, יהודה, יוסף, בנימין, דן, זבולון, "יוצאי מצרים הולכי בים אל חרות", יהושוע בן נון ו"חיליו הפוכשים ופניהם אֶרֶד וְזָקְנָם נְחֹשֶׁת" ב"חוון גלעד לשבטי ישראל"⁶. "ארד" - לסימן נחרצות. "נחושת" - לזיהוי צבע השיער של דוד, האדמוני, המעיד גם על צבעה של גלימת מלכות.

ב"ברוך מרחיב גבול"⁷ מוצגת מלכות דוד העתידית כבעלת גבולות טבעיים ומגינים של הרים, ימים ונהרות: "וכמתפנת ארצו ומזג אֵוִיר מְרַחֲבֵוּ / תְּהִי מֵהוּת עִם ... זוּ מִמְּלַכֶת דָּוִד, לֹא שְׂאוּלִי". שאול המלך, ההולך אחר ליבו, נתפס, בשירה זו, כהיפוכו של לוחם עבד עס.

צירוף של מלכות וחרב מצוי גם בשיר השלישי במחרוזת הבלדית הקינתית, "על פני הר הבית", המתהפכת למנחמת גם באמצעות דוד, המטיל אימה על ערבים: "וְהוּא מְטִיל בְּיָנֵיהֶם.. / עֲטָרָה נוֹצְצָת בְּרֹאשׁוֹ, חֶרֶב שְׁלוֹפָה בְּיָדוֹ"⁸.

חרב היא ביטוי כללי בשירת אצ"ג למכלול של אמצעי מגן. בשיר "פרק מספר מלכים" נמצא גיוונים שלה: "מִגֵּן צִי וְצָבָא וְכָלֵי רֶכֶב: כּוּחַ בְּצוּעַ עָלֵי אֶרֶץ רְבֵה"⁹. אצ"ג מתמודד בשיר זה חזיתית עם "משפט המלך" הידוע של שמואל¹⁰.

תאריכים: מטאפיזי; סמל; סוגה; קינה; בלדה

וכי תשובו אל הארץ לרשתה, שימו עליכם מלך.

...

ואם יקום שוב קרבכם השופט המתנשא בצם
ואף אם נביא הוא כשמואל
ואמר לכם דברו-לען ככתוב בספר שמואל:
זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם וכו'
ענו לו כאשר ענו לו המוני העם:
לא כי אם מלך יהיה עלינו

...

ושמו לא יהיה עוד שאול: שאול מן העם, כי אם בקיר.
שימו עליכם שרים אצילים שהם בחירי העם ולא נבחריו,

...

אם תרפם משרה צל-תמיד על שחם אויב, גינתם מעלה דגלכם על בִּמְתִי צר.
אם רצינכם מיסר על אדני חזון וצד סלם הקולות מעלה רוחם:
אות כי גם הם מזרע המלך נוד.

שמואל ביקש להפחיד את העם בתארו את הרכש המלכותי של המלך העתידי. אצ"ג מאשר את הצורך ברכש זה: "הכל הכל למלככם: / התפרקו מתכשיטים ותנום לו, כי בפארו פארכם. / היו עניינים והוא עשיר על פס ארצכם: / כי בעשרו עשרכם ושקלו זנה. / את מיטב בניכם מתכתכם ואריגכם לחמכם ויינכם - לצבאו: / כי בתקפו תקפכם".

דברים אלה התפרסמו בכ"ח בשבט תש"ד. כה סמוך לחיסולם של שלטונות טוטליטריים, שהמיטו שואה על העולם. כה סמוך לקומה של מדינת ישראל הדימוקרטית. איזו העזה נדרשת מאדם החי בעולם דימוקרטי, רפובליקני, או קומוניסטי, המתיימר להיות שוויוני, לאמץ דמותו של מלך, אולם "מלכו של אצ"ג" אינו עריץ. הוא נבון דעת ובעל "אנה הנצת". העם מתבקש להעלות יבולו אל אסמי המלך, המשמש כ"כספת": "וְהָיָה בְרָבוֹת הָעֵשֶׂר בְּאַרְץ, בּוֹאוּ אֶל מַלְכְּכֶם לְאמֹר: / מִיָּדֵינוּ גָּאֲמִינָה בָּא הָעֵשֶׂר הַזֶּה בְּאַסְמִיָּהוּ / עָתָה תֵּן לָנוּ חֶלֶק כַּחֲלֶק וּנְבִרָה. עַל הָעֵשֶׂר". איש המאה העשרים ואחת לא יאמין שהמלך ייעתר לבקשת חלוקת היבול, לא כן המשורר. לטעמו "המלך יצו לתת חלק כחלק לבל יהיה נה נכלם קרבכם / באשר חרש זרע ואסף גם הוא". לכן מברך העם את המלך בחתימת השיר: "ושם מלכנו ינון ... אמן".

אין זה חזון אוטופי בלתי אפשרי. כך נהג דוד ההיסטורי בפועל. הוא לא נישל את היושבים על הכלים: "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו: ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה" (שמ"א ל', כ"ד-כ"ה).

אי אפשר לו, למלך, לפי תפיסת המשורר, בלא חרב. לכן מבקשת האם המתה מבנה, בבלדה, "קדש קדשים", שכשיראה את חרב דוד, ייגע בה "ובא בה מצוה"¹¹.

סממני מלכות קודמים, לטעמו של אצ"ג, לסממני פולחן דתי: "הבאלה צל הוד של ימי בית דוד / המן אלו יקום עוד מצביא ושליט, / ארגמן ושריון תחת קדש טלית?¹²", שואל המשורר בנימה אירונית,

בחינת "אם אין קמח אין תורה".

בשיר נוסף, ששמו מעיד על בשורתו, "דבר השיר למצביא על חרבו", מופיעים דוד, שלמה, אברהם ומשה כמייצגי מהות "חרבית" (של חרב) ותביעת המשורר היא: "שוב על חרב חדהו ... שוב בגדודים"¹³. מעניין לשים לב להיפוך שעושה אצ"ג במהלך חייו של דוד, שהפך, כידוע, מרועה צאן למלך וממחלל לאוחז חרב. לטעמו של אורי צבי, חייו של עם מחייבים אסטרטגיה הפוכה. אחיזה בחרב, שמגמתה כיבוש, קודמת לשלוות רועים, שמסמנת התנחלות. "עד אשר יירש עם את שער אויביו בהלו / ושב הרועה, ושם שוב בשפתיו חלילו"¹⁴. הציטוט, הלקוח משיר שהתפרסם בי"ב בטבת תש"י, מתווסף לעדויות, שהוזכרו לעיל, על קדימויות בסדר היום המדיני של אצ"ג בשנותיה הראשונות של המדינה. חליל, המבטא מתיקות (ואם במתיקות - / מגרפות מן ההיכל וחלילי דוד המלך הרועה מן הרועים - "15), אינו יכול להישמע בהיעדר שלוה.

2. מלך אהוב ושנוא

בדרך כלל מוצג דוד המלך כדמות אהובה בשירת אורי צבי. אליה נכספים, אותה מחקים, האני השר ובני בריתו, אך קמו לו גם מתנגדים: "בלבות רועי-ישׂראל מת המלך דוד: / תם נגזון דורות ישׂראל להיכל-הר-המור"¹⁶. מלחמת ששת הימים עוררה, למשל, התייחסות עוינת לדוד:

ויהי בהקיץ-אדיר-נהגה במשכצת זהב מששה
ששת ימים ולילות .. וביום השביעי, בעמד
על במתי אויביו צבא-פדות אדם ללבשו (גון גואלו)
לפלא עיני הגויים ולעיני כל בני ישׂראל,
עלו מעמק הסוטים, שקל נהרות דמינו דוד דוד
לא יכלו להציפו ולסתמו - :

דתן ואבירם, שבע בן בקרי ושמעי בן גרא
סנבלט ומרעיו אחיתפל הפפי, מדי דוד עדי דוד

...

אפלים ללבם היהודי: המר להם יה.
עיניהם עשנות עת עינינו נוצצות..
ממעפרי עפר במלכם ובאותם הקולות מגרון:
אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי
איש לאהלו ישׂראל!¹⁷

כאז במקרא כן עתה, עם תום המלחמה, לא נשתנתה הצהרת אי האימון במדינה המשוחררת. בעלי הנס אינם מכירים בנסם.

גם בשיר, "נפשי דרכי עזו"¹⁸ מציצים מעמק הסוטים "חרוכי-ריסים תלושי ברית היהודים הפראים / שאין להם חלק בדוד". וכן בשיר, "המנהמים בעברית"¹⁹: "המנהמים בעברית כלפי ארץ המריה: / ערו

צרו עד היסוד בהו / אין לנו חלק בְּדוֹד וּבְמִלְכוֹת שֶׁהִגִּיעָה שְׁעָתָהּ / הם אינם סרים לילה לביתם אכולי חרטה / ואינם נחנקים באחיתפל אפילו בחלום חיל". "ערו ערו עד היסוד בה" – משפטם של בני אדום, אויבי ישראל, שביקשו לכולתם (תהלים קל"ז, פס' ז'), אויבים מבחוץ, הפך למשפטם של אויבים מבית. לכל דור ה"סוטים" שלו. ולא באה מלחמת ששת הימים ותגובות המשורר על תוצאותיה אלא כדוגמה בלבד.

בעיטה ממין זה גורמת לדוד המטאפיזי לייאוש זמני. כך ב"שיר אוכל אש" מוכיח האני-השר את העם: "אך אתם מאסתם חלקכם בְּדוֹד, / אז סגר מלככם את עיניו ונָרַדְם – -²⁰. ומשום כך הפכה חרבו חלודה"²¹.

עד כאן הפן הייצוגי, הלאומי, הקיבוצי, העל-זמני של דוד המלך.

3. דוד כדמות אנושית

לדוד גם פן אנושי, פרטי. פעמים אחדות הוא מוזכר בהקשר לאחת מנשותיו, בת שבע. ב"שירים בשולי שמים"²² משמשים דוד ובת שבע ואברהם ושרה משל לזוג אוהבים: "כְּאַבְרָהָם וְשָׂרָה כְּאַלֹנִי מִמְרָא / לְפָנַי הַבְּשׂוּרָה הִיקְרָה (בשורת הולדת יצחק) וּכְדוֹד וּבַת שָׁבַע בְּבֵית הַמְּלָכוֹת / בְּחַבְתָּ לִּילָה רֵאשׁוֹן...". אל שני הזוגות המקראיים מצטרפים אביו ואמו של הדובר השר, "קְדוּשִׁים בְּמַעַרְבַּע עַל הַיָּם", היינו שנרצחו במלחמת העולם השנייה. כל הנשים במערכת המשולשת הזו הן אסרטיביות, יוזמות: "אמי ... רתמת רכב נדוד לקספה (לשון כוסף); / לפי דפק הלב ידע כל ישה גם ללק / בְּרַגְלִים מִמַּשׁ עַל הַיָּם:", כלומר לממש את הבלתי ניתן, לכאורה, למימוש. האבות פחות אסרטיביים: "הַרְבֵּה כֶּסֶף-אֱלֹדְמִי הָיָה בְּאָבִי, / אֲבָל רָכַב הַנְּדוֹד לֹא עָמַד לְעַת כֶּסֶף / סְמוּךְ לְבֵיתוֹ... / לִכֵּן הוּא יָדַע דוּמְיָה / וְאַהֲב-בְּעֵינָיו כְּנַפֵּי צִפְרִים. / - בְּרִצּוֹתָן לְעוֹף, הֵן צְפוֹת לָהֵן ... כֶּךָ". אולם ההקבלה התקיימה רק בכוח, כי בפועל זכו רק הזוגות המקראיים לממש את עצמם. הורי המשורר לא זכו: "עֲכָשׁוּ - גַּם אֲמִי כְּאָבִי: קְדוּשֵׁי דוּמְיָה", היינו מתים.

דוד ובת שבע הם אפוא משל, בשיר זה, לזוגיות אנטימית ממומשת.

בשיר אחר, השישי במחרוזת בת שבעה שירים, "אותות בנגייה לכל המצפים"²³, נוגע אצ"ג בהערכת המעשה של דוד ובת שבע. את בת שבע הוא מברך בברכתה של דבורה הנביאה ליעל אשת חבר הקיני: "תְּבָרַךְ מְנַשִּׁים בַּת שָׁבַע פְּרָמִית לְחִיקוֹ שֶׁל הַמֶּלֶךְ דָּוִד". "כרמית" מלשון כרם, באסוציאציה ל"כרמי עין גדי", מקום מפגש האוהבים במגילת "שיר השירים", ובאסוציאציה נוספת ליין, משקה האוהבים. יחסו אל דוד אמביוולנטי. מחד גיסא הוא מצדיק את עונשו, "בְּדִין דָּם תַּתַּת דָּם" על "בְּכִי אֲוָרְיָה הַחֲתִי" [מעניין, אצ"ג אינו מזכיר את מות בנה של בת שבע כעונש על חטאו של דוד אלא את מותו של אבשלום (- בני בני אבשלום! יְבֵה הַמֶּלֶךְ בְּקוֹל. -). אולי מפני שמוות זה נראה לו כמתאים יותר, בחינת בגידה תחת בגידה]. מאידך גיסא, הוא שר שיר מזמור לדוד, "הַמְּנַצֵּחַ בְּשִׁירוֹ וּבְחַרְבּוֹ". סיבתה של זכאות זו נותרת עלומה בשיר²⁴. מכל מקום, אהבתם של דוד ובת שבע אינה נחשבת כפגומה בעיניו. להיפך,

היא משל לאהבה מושלמת: "שִׁיר אֶהְבֵּת דָּוִד לְבַת שָׁבַע הוּא שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה כֵּן דָּוִד"²⁵. דוד מוזכר גם מצד קשריו הרעועים עם בניו, כך, למשל, בשיר "חכם בלילו"²⁶ נדרש המשורר לאבשלום ולכאב הנורא שהיסב לאביו: "מְדוּי מְלָךְ בְּלִילָה לְבָנוֹ אֲבִשְׁלוֹם / כִּכְל אֲב לְדְמִי בְנוֹ". ודוק. אבדן הבן

מעיק עליו, לא מעשהו.

הדברים נידונים בהקשר אוניברסלי, קהלתי. דין דוד האיש כדין כל אב שכול, תהא הסיבה אשר תהא.

4. ירשי דוד

אצ"ג מרבה להזכיר את יורשיו הרוחניים של דוד, ביניהם "תלוי וגבירול ועזרא ונגיד / ... גבורי המחתרת גרדום וכלאים: / מקימי השיר היפים נגד פרא כובש. / כי המה יורשים לדוד ולרשת באים / באונם רענן את הר-אבותם-השדוד".²⁷ נאמנות לחזון, לשיר, היא המאחדת את נציגי הזמנים השונים. כולם כדוד יפי קומה, עזי נפש, בהירים, עיני נשרים ונמרים, "קרואי דת געגועינו ומקימיה ... / ... נכונים לכבש ולרשת / יותר שטח מכל פלשת"²⁸.

מן הדין לציין, שאצ"ג נמנע מלתאר קווי דמות חיצוניים של דוד, למעט צבע השיער. רק בשיר "צהר בענן", ממנו נלקח הציטוט לעיל, מוזכר יפי הקומה של דוד ויורשיו, ובהחלט ייתכן שכוונתו ליופי מטפורי, שיותר משהוא מתכוון לחיצוניות, הרי הוא מעיד על פנימיות. באותו שיר נמצא פרטים מזהים מעטים נוספים כ"נער יפה-תאר, ראשו כתם פז, תלילו בפיו"²⁹.

כל היורשים מצטרפים אל שלשלת זהב, שראשיתה ביהושוע, שופטים, שאול ודוד והמשכה במלכים, מצביאים, גיבורים, יוגבים, יורדי ים, חוצי סטרטופירות ומדלגי כוכבים ובתוכם גם האני השר: "הנה נוגע אני בטבעות השלשלת"³⁰.

השלשלת מורכבת מכל מה שיכול להעמיד מדינה על רגליה. אל השלשלת הזאת מצרף האני השר גם את בנו "בני, בניו גשה אלי ואשקה, שראשך נמלא טל, שראשך כתם פז, גין ונכד מלכנו דוד"³¹. לא לחינם בחר המשורר לתאר את "בנו" בלשונו הפיוטית של בעל שיר השירים. מבקש הוא לראות בבנו שלו ממשך שושלת, כיורש שהעמיד דוד. ואולי נאחו בראש האדום גם בגין שערך שלו, שהיה, כידוע, אדום.

5. דוד במחוזות זרים

אצ"ג קושר את דמותו של משיח-בן-דוד בדמותו של משיח הנצרות, ישו. במחרוזת השירים, "במערב", בשיר "המענה", הלקוח משירתו המוקדמת של אורי צבי ב"אימה גדולה וירח", מתואר הצלוב "תלוי באמצע העולם וצופה / עד סוף כל הדורות, / בסופו של עולם, / וגדולים געגועיו לארץ ישראל / והוא ישוב לארץ ישראל בטלית, שהיתה על כתפיו בעמדו לצליבה. / הוא יעלה למועד / גאלת העולם / בסוף כל הדורות, / כמנורה העולה, ונגזר בן-דוד / על ראשו הקדוש"³². בהעזה בלתי רגילה הופך המשורר את משיח הנצרות ליהודי עטור בטלית ומחזיר אותו לשורשיו היהודיים. מיותר לציין, שאצ"ג אינו נמשך אחר הדמות הנוצרית אלא אחר הלהט המשיחי שאפיין את האיש.

ואולי, נאמן המשורר לרוחו של ישעיהו הנביא שניבא: "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב ... כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ב', ג'). ובאותה רוח ניבא שבימי חוסר מגזע ישי תימלא "הארץ דעה את ה', כמים לים מכסים" י"א, ט"ז.

עיון במחרוזת יבהיר, שאין עתיד לאירופה הנוצרית: "הן תגוע אירופה בין מסגדי ישו / בא זמן

למזרחי"³³. בין כך ובין כך, המשורר אינו סוגד למלכות נוצרים אלא ממיר את הווייתה בהווייה יהודית.

6. סיכום ביניים

דוד בשירת אצ"ג הוא בראש ובראשונה דמות ייצוגית, סמלית, סמלה של מלכות כובשת, מרחיבת גבול, נועזת, עשויה לבלי חת, משיח, מושא לכיסופים על-ידי אוהביו ומושא לשנאה על-ידי שונאיו. מאידך גיסא, חושף המשורר את צדו האנושי, הפרטי, הקשור בזוגיות ובהורות. ושני אלה מוליכים את יורשיו, בני דמותו, היוצרים יחדיו שלשלת זהב.

7. התבוננות בשירים שדוד במרכזם או בכותרתם

אע"פ שדוד נזכר בשירים רבים כל כך בשירתו של אצ"ג, שהתפרסמו בתקופות שונות, החל משנות העשרים של המאה הקודמת וכלה בשנות השבעים שלה, רק שני שירים מזכירים את שמו בכותרתם ואחד מוקדש לו, אף כי אין הוא נזכר בכותרתו. כולם נכתבו ונתפרסמו בין השנים תש"ז-תשי"ב, סמוך לקום המדינה ומיד לאחר קומה. ואכן לכולם עניין בגיבוש תפיסה מדינית-ציונית-חזונית.

7.1. התבוננות בדמותו של דוד בשיר "צהר בענן"

השיר התפרסם לראשונה בי"א בטבת תש"ז (3.1.1947) ב"הארץ". אחרי-כן מצא מקומו ב"רחובות הנהר ספר האיליות והכח" ולאחריו בכרך השישי של כל כתבי אצ"ג (עמ' 111-116 ומשם הציטוטים). כשמו כן הוא. מן הענן הכבד נפתח צוהר מנחם, כצוהר ממנו שלח נח את העורב ואת היונה, כדי לבדוק הקלו המים. "ענן" הוא, בראש ובראשונה, משל למבול – שואת-אירופה, ו"צוהר" – משל לשורדיו. סוגת השיר היא קינה המתהפכת ל"כוח". המוטו בן ארבעת הטורים מיטיב לבטא את כפילות הפנים של הסוגה: "מי זאת הטובעת (= לציון קינה) / ומי זאת הנשקפת" (לציון "כוח", נחמה ותקווה).

על רקע מוראות השואה {שלא יכלה שום לשון לבטאם, אלא בילל ובבכי, בעינים קמות וצוית- / הקרן.. שאחריו – דומיה ואיננות. (עמ' 111)} ועל רקע עליבות המנהיגות היהודית [אלופי הענה נבוכים. אגלת – חותמת-הפנים. / גליונות העת – אספלגיות ... ואותיות – פגרי זבוכים. (עמ' 113), בחינת "צמוד צנן עומד עליהם" (עמ' 112) – לא כעמוד הענן, שהגן על העם במדבר, אלא עמוד חוסם תקווה, אוטם חזון} – עולה דמותו של דוד.

ואני צהר קרצתי בזה הענן,
רואה מצבר מזה: רך-שחרית המופזת אל קדם ימי
קרוצה ומגבהת צד האפק הנהיר –
ותרוצת מלה בדמי..

שעת שחרית וגלגל החמה מסלקים את הענן וביום של חג, "חג ההתגלות", מתגלה דוד.

בדרך המופזות צועד נצר יפה-תאר
ראשו פתם פז, נוהג צאנו אל מרעה
ללתך עשב יהלומי ...
ולשתות מימי שחרית ...
וחלילו בפיו.
השמש יוצאת לקראתו והוא כעולה אליה
הלך וצלח ...
ועוד טל צנת לילה ירחית בשצרו.
- הנצר דוד?
- הנצר דוד.
וארי-משכים-שחר עומד בהר הר
ונשקף על הכל .. כבוד פני מלך הנוף - - (שם)

צבע השיער של דוד, צבע החמה, צבע העשב המבהיק כיהלום וצבע רעמת הארי - כולם בגווני פז ארגמני - מצטרפים לצבעה המוזהב של מלכות: "כבוד פני מלך הנוף".
האני השר מצרף את עצמו אל אברהם, אל מלכי ישראל ואל דמויות אבותיו ואבות אבותיהם, המאמינים כי "מלכם חי וקיים עוד ... / הוא דוד, לא אחר" (עמ' 114). תפיסתם גיאוגרפית-חזונית: "הר המר הוא הרם. / דמות יערם: הלבנון. / אספקלר הנקרות - תרדן." (שם). יורשי דוד, בני דמותו, "נכונים להאביב מדבריות: / להצטיס סלעים: / להלביש שני צרית צרים: / ולהרנין נופי דומיות: / נכונים לכבש ולרשת: / יותר שטח מקל פלשת - -" (עמ' 115).
מנין העוצמה המתחדשת? מבירא עמיקתא היא עולה: "הן צד-סוף שתינו כל התרעלות. / ועד קץ כל פחד באנו." (שם). מנקודת שפל נמוכה, שאין נמוכה ממנה, מזנק האני השר, בן בנו של דוד המלך לפסגת המלוכה.

יש מעבר מזה, הללויה!
זה מעבר ליאוש, הללויה!
ושם אין יאוש עוד ... הללויה!
כי מעבר ללילה אין ליל - -

דוד אינו אדם פרטי בבלדה-חזונית זו. הוא אבי בני מלכות, שעתידיים להקים מלכות חדשה על אף "ליל הלילות" (עמ' 116).

7.2. התבוננות בדמותו של דוד בשיר: "בקר מלכנו דוד"

שיר זה, אשר נכתב בא' מרחשון תש"י ונתפרסם לראשונה ב' בשבט באותה שנה³⁵ ואחרי-כן בספר העמודים³⁶, הוא שיר קצר. בניגוד לשיר "צהר הענן", המחזיק שישה עמודים ובס עשרים ותשעה בתי שיר, מכיל השיר "בקר מלכנו דוד" ארבעה בתים בלבד, כמעט סימטריים. שני הבתים

הראשונים בני חמישה טורים כל אחד ושני האחרונים בני שבעה טורים כל אחד. החריזה אחידה בחלק הראשון של השיר ומשתנה מעט בבית האחרון (א ב א ב ב : ג ד ג ד ד : ה ו ה ו ז : ח ט ט ט י י י). התמונה היא תמונת קבר, אך הקבור בו איננו מת. הוא רק נם. תנומתו זמנית: "דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיִם / בְּמִקּוֹם הַגְּבֵהָ מֵעַל פְּנֵי תַּיִם".

גם שיר זה הוא קינה. סביב הקבר צומחים קוצים, כחוח ושית במקום "הַדָּס אָרְזוּ גִפְנֵי וְזֵית". אבל, עת יקיץ המלך משנתו, ידום כל כאבו: "כִּי כָאֵן מְלוֹא אֲשֶׁר מְשׁוֹשׁ גְּבֵה לֵב". שני בתי השיר הראשונים מתארים מצב נתון, של תוגה. שני הבתים האחרונים מתארים מצב עתידי, של שמחה. נמיכותו של הקבר תוחלף בגובהו של לב מאושר. יום יבוא ואבלי המלך ישובו "בְּרִכְבּ אֵשׁ וּבְכֶשֶׁל וְכִלְפָּה", היינו בכלי זין, שחשיבותם בהיערכות מדינית צוינה לעיל. גם בשיר זה דוד מהווה סמל למלכות ישראל השלישית.

7.3. התבוננות בדמותו של דוד בשיר: "שיר: המלך דוד הנביא"

השיר הבלדי, שנכתב בכ"ט בתמוז תש"ח, התפרסם לראשונה בתמוז תשי"ב³⁷ ואחרי-כן ב"ספר העמודים"³⁸. גם הוא קצר, בן ארבעה בתים בלבד, הראשון בן שישה טורים ושלושת האחרים בני ארבעה טורים כל אחד.

שני דוברים בשיר: האני השר ונמענו, המלך דוד. האני השר תמה מדוע גדודי ישראל אינם גלחמים. עד מהרה הוא למד, שאויביו מבית המה, "יְהוּדִים. / עֵינַיִם לְגִי וְלֹא הָרָה קוֹרְאִים". גם אינם מקשיבים לנביא "הָאֲחֵר הַכְּרוּ / הַשׁוֹפֵט בְּחוּצוֹת וּפּוֹסֵק פֶּסֶק דִּין". את תיסכולו הוא משמיע למלך דוד הקבור. המלך מסיק את מסקנותיו. אין הוא מתייאש, אולם נאלץ לרום, עד שתתחלפנה משמרות ההנהגה היהודית.

וְעוֹנָה קוֹל הַמֶּלֶךְ דָּוִד מִקְבְּרוֹ:
שׁוֹב אָדָם דּוֹמְיָה עַד מִן גִּי חוֹלוֹת יָם
יַעֲלוּ צְבָאוֹת אוֹהֲבֵי הַרְבִּי
וְכִפְרוּ אֶת צוּוֹן הַשְּׂרוֹן בְּמִלּוֹא רֵם - -

בסוגת הבלדה חי ומת משמשים בערבוביה. על כן אפשרית בה תגובה חיה של איש קבור. דוד אינו יכול להושיע עם המונהג על-ידי מנהיגות, שאינה מעונינת בתשועה. "חולות הים" ומחוזות "השרון" הם שמות נרדפים לכל נעדרי החזון, המכונים בשירים אחרים, שהוזכרו לעיל, "סוטים". "הרים", לעומת זאת הם משל לנכספי מלכות ולכמהי אדנות. להם, לאנשי ההר מייחל ומצפה המלך דוד.

8. חתימה

לדוד פנים זהות בשלושת השירים. הוא מייצג ישות מלכותית בעלת אתגרי כיבוש והתרחבות. אולם ישות זו אינה פועלת בכל תנאי. אויבים מבית מחזירים אותה אל קברה. אוהבים מבית נושאים אותה אל על.

אצ"ג "מגייס" את דוד לצורך חידוד משנתו הציונית המדינית. על כן הוא מבליט בעיקר את כוח האדנות האוחזת בחרב. אולם, יש לזכור, החרב אינה יעד סופי של עם השב אל מחוזות קדומים. החרב היא תנאי לישיבתו במ לבטח. וכשישב לבטח תיהפך לאת, או למזמרה, כחזון הנביא⁹⁹ וכחזון המשורר-החוזה:

אֲנִי מִתְפַּלֵּל לְאֱלֹהִים בְּכָל-גֹּטְף-בֵּי-דָם:
שִׁימְעִיט אֶת הַזְּמַן אֲשֶׁר בּוֹ עַל חֲרַבְנוּ גְחִיה,
קְדֵי שִׁיעָרְנוּ - לְאִם בְּגוּפֵינוּ - יַעֲבֶה
(אַחֲרֵי שֶׁרַבּוּ בּוֹ כּוֹרְתֵינוּ)
וּמִשֶּׁק כְּנָפֵי רְנָנִים בְּמִלּוֹא צְמֵרוֹתֵינוּ..

(״פרקים בתורת המדינה״, כרך ז', עמ' 78)

הערות ומראי מקומות

1. קבלה ברורה כזאת נמסרה במפורש לראשונה באגדת חז"ל: ״משה נתן חמישה חומשי תורה לישראל ודוד נתן חמישה ספרים שבתהלים לישראל״ (שוחר טוב א', ב'). ייחוסו של הספר לדוד הושפע כמובן מקורות חיו. בעל דברי הימים ייחס לו את השירה הפולחנית (דה"ב כ"ג, יח). שמו כרוך בשבעים ושלושה מזמורים, אבל קיימות דעות שונות בעניין זהות מחבר המזמורים. ראה נ"מ סרנה. תהלים, ס' תהלים, אנציקלופדיה מקראית, ח', 1982, עמ' 444-448.
2. כל הציטוטים להלן מתוך אורי צבי גרינברג, כל כתביו (שלושה עשר כרכים, שיצאו לאור בשנים 1990-1998), ירושלים, מוסד ביאליק.
3. כרך ז', עמ' 38.
4. כרך ה', עמ' 82.
5. כרך ז', עמ' 42.
6. כרך ה', עמ' 148.
7. כרך ז', עמ' 27.
8. כרך ז', עמ' 54.
9. כרך ז', עמ' 178.
10. שמ"א ח', יא-ית.
11. כרך ו', עמ' 144.
12. כרך ה', עמ' 23.
13. כרך י"א, עמ' 62.
14. ב"שיר לפני המסות, כרך ז', עמ' 171.
15. כרך י"ג, עמ' 21.
16. כרך ז', עמ' 52.
17. בשיר ״השכל הטוב והשכל העצוב״, כרך י"א, עמ' 105.
18. כרך י"א, עמ' 135.
19. כרך י"א, עמ' 136.
20. כרך ז', עמ' 155.

21. כרך ה', עמ' 71.
22. כרך ו', עמ' 15.
23. כרך י', עמ' 173-174.
24. כמו בפרשנות הענפה והמגוונת בעניין ראה סקירה ודיון בסוגיה זו אצל יעקב מדן, מגילת בת שבע, **מגדים**, י"ח-י"ט, תשנ"ג, עמ' 67-147 וכן איתמר ורהפטיג, פרשת דוד ובת שבע, תגובה למאמרו של י' מדן, **מגדים**, כ"ב, תשנ"ד, עמ' 88-92.
25. זהו פירוש מעניין לעניין זיהוי "גיבורי" מגילת שיר השירים. אמנם, ספק אם התכוון המשורר לגעת בזיהוי הגיבורים. מכל מקום לא נמצא כמותו בין בפירושים המקובלים. ראה בעניין זה, למשל, במבא לשיר השירים שכתבו מיכאל פוקס ויעקב קליין, אופיו המיוחד של שיר השירים והפירושים השונים שניתנו לו במשך הדורות, **שיר השירים, עולם התנ"ך**, 1994, עמ' 12-14. ואע"פ שלא נמצא כפירוש הזה ניתן לשקול אותו בכובד ראש, שהרי שלמה מתייחס לאמו ומזכיר את אמרותיה בנושאי זיווגין, למשל, בספר משלי. ראה בעניין זה פירושו של יהודה קיל למשלי ל"א, א', ספר משלי, תנ"ך עם פירוש דעת מקרא, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשמ"ד.
26. כרך י"ג, עמ' 73.
27. כרך ז', עמ' 55.
28. כרך ו', עמ' 115.
29. שם, עמ' 112.
30. שם, עמ' 115.
31. מתוך "שיר הפסחים באוני הבן", כרך י"א, עמ' 25.
32. כרך א', עמ' 46.
33. שם, עמ' 44.
34. בראשית ו', ט"ו: ה, ז, ה.
35. **בסלם**, שנה ראשונה, גיליון י'.
36. כרך ז', עמ' 125.
37. **בסלם**, שנה רביעית, גיליון ג' (ל"ט).
38. כרך ז', עמ' 184.
39. ישעיהו ב', ד: "וכתתו חרבתם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה".